

*Зоя ЧЕГУСОВА,
лауреат Національної премії України ім. Т.Шевченка,
заслужений діяч мистецтвознавства України*

Рецензія на монографію Шмагала Р.Т. «Мистецька освіта в Україні середини ХІХ – середини ХХ століття: структурування, методологія, художні позиції. – Львів: Українські технології, 2005. – 528 с., 742 іл.

Монографія доктора мистецтвознавства Романа Шмагала «Мистецька освіта в Україні середини ХІХ – середини ХХ століття: структурування, методологія, художні позиції» подає системний аналіз організаційно-творчих процесів розвитку мистецько-освітнього руху впродовж визначеного періоду в галузі художніх промислів та декоративно-вжиткового мистецтва. Автор визначив періоди і напрямки мистецького вишколу; упорядкував хронологію мистецько-освітнього процесу; проаналізував мистецько-освітній рух у контексті світових процесів розвитку мистецтва, ремесла та художньої промисловості; визначив локальні, регіональні та надрегіональні художні позиції мистецьких шкіл, джерела їхнього формування; виявив головні напрямки розвитку промислової освіти тощо.

Автор виявив близько 400 мистецьких навчальних закладів різного типу, які діяли в розгляданий період й увібрали в себе кращі досягнення тогочасної педагогічної та естетичної думки. За цим стоїть багаторічна (упродовж 15 років) наполеглива праця – вивчення архівних, музейних джерел, величезної кількості документів, зіставлення їх і опрацювання. Уперше Р.Шмагал досліджував процеси структурування мистецької освіти в Україні, уперше вивчав методологію та принципи освіти окремих локальних осередків, визначав спільні, характерні риси для всієї національної мистецької школи як такої, визначив, що зв'язок українського мистецько-освітнього процесу з європейським є об'єктивною реальністю.

В історичному контексті автор розглядає розвиток різних теоретичних і практичних підходів до вирішення питання співвідношення мистецтва, ремесла, освіти, зокрема, на прикладі праць західно-

європейських філософів Д.Дідро, А.Вольтера, Е.Канта, Ф.Шіллера, В.Морріса, Г.Земпера, засновників Веймарського Баугаузу, мистецтвознавців та естетиків Р.Д.Колінгвуда, Т.Адорно та ін.

Цікавим сприймається розділ „Мистецька освіта в Західній Європі та Україні середини ХІХ – середини ХХ століття: єдність концепцій і відмінності реалізації художнього промислового напрямку”, де науковець усебічно висвітлює зв'язок українського мистецько-освітнього процесу з європейським, що мали взаємодію і взаємовплив.

Особливо вдалим видається розділ „Історичний аналіз функціонування художньо-промислової освіти”, у якому – глибокий аналіз діяльності художньо-ремісничих навчальних закладів Полтавського, Чернігівського, Київського губернських земств, а саме: в Опішному, Миргороді, Києві, Глинському, Макаровому Яру, Олешні, Скопці, Вербівці та ін. Широко висвітлена історія міських художньо-промислових і вищих мистецьких шкіл східних областей України у складі Російської імперії, особливо Києва, Харкова, Одеси впродовж 1917 – 1930 рр. Р.Шагал розглядає також локальні, міжрегіональні та міжнародні зв'язки Української академії мистецтв у Києві, Київського художнього училища, Школи народних мистецтв у Києві, Межигірського керамічного технікуму та ін. Справедливо, що велику увагу в цьому розділі приділено художньо-промисловій і ремісничій освіті в польській тоді Галичині, де особливе місце належало Львівській художньо-промисловій школі, яка була створена в контексті західноєвропейського руху „мистецтво й ремесло” і постала при Музеї художнього промислу, здійснюючи великий внесок у мистецьку освіту України.

Органічно входить у структуру монографії заключний розділ „Методологія мистецької освіти і художні особливості творчої спадщини кінця ХІХ – першої половини ХХ ст.”, яка логічно підсумовує попереднє дослідження. Автор, зокрема, розглядає методики викладання різних мистецьких дисциплін – з композиції, рисунка, кольору, форми; наводить праці майстрів із проблем композиції, зоківно Б.Варнеке, В.Пальмова, М.Жука, В.Кричевського, В.Крицинського та ін.; аналізує теорії та практики О.Архипенка, І. Кулеця, І. Мірчука.

Р. Шагал професійно дослідив широкий літературний і архівний матеріал разом із величезним фактажем і статистикою,

вивчив музейні зібрання і фонди, використав величезну кількість періодичних видань, фотодокументів, архівних матеріалів Львова, Кам'янець-Подільського, Полтави, Києва, Петербурга, колекції творів із фондів збірок музеїв Львова, Ужгорода, Чернівців, Коломиї, Києва, Кам'янець-Подільського, Опішного, Миргорода, Полтави, Москви та приватних колекцій. Також Р.Шмагало здійснив експедиційну роботу в закордонних наукових установах, у мистецьких навчальних закладах, музеях Чехії, Словаччини, Австрії, Франції, США, де зібрав унікальні бібліографічні, архівні та фотодокументальні матеріали, що суттєво розширюють знання про історію мистецької освіти в Україні. Завдяки цьому монографія наповнена досі невідомим історіографічним матеріалом, у науковий обіг введено значну кількість нових або забутих імен, пам'яток декоративного мистецтва, документів.

Позитивним є і те, що текстовий аналіз уточнює і доповнює якісний ілюстративний матеріал, хронологічні таблиці. Ілюстрації фахово підібрані і мають детальні підписи. Рівень виконання ілюстрацій надає виданню високої художньої якості. Весь матеріал структурно чітко викладений і продумано побудований. Кожний підрозділ роботи завершується чітко сформульованими висновками.

Високий професіоналізм, якісна подача матеріалу ставлять книжку „Мистецька освіта в Україні середини XIX – середини XX століть: структурування, методологія, художні позиції” у ряд зразкових видань, що відзначаються науковою новизною і матимуть безсумнівну практичну цінність.